

увагою їх “конкурентів”. Різні лозунги з приводу мирного співіснування, заклики до єдності мали переважно декларативний характер, вони мали засвідчити перед широкими масами про християнську позицію даної конфесії. Однак, коли доходило до конкретних справ, декларації забувались, кожна із сторін не бажала поступитись своєю позицією.

Складні, напружені стосунки між православними конфесіями обмежували реалізацію їх внутрішніх резервів, певною мірою дискредитували Церкву в очах широких мас, не сприяли духовному розвитку народу України.

В наступних публікаціях автор більш глибоко проаналізує весь спектр міжконфесійних взаємин.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Смирнов С.А. Православ'я в контексті сучасних соціально-політичних процесів в Україні (90-ті роки): Дис. канд. політ. наук. / НАН України Ін-т політ. і етнонац. досліджень. – К., 1998. – С.33;
2. Смирнов С.А. Назв. праця. – С.29;
3. Бондаренко В., Єленський В. Церква, держава, суспільство // Людина і світ. – 1994. – № 1. – С.7;
4. “Вірте і переможемо”: [Запис розмов із Зіновієм Думою – головою підкомісії з питань релігії Верховної Ради України, народним депутатом] // Людина і світ. – 1992. – № 5–6. – С.5-6;
5. Там само. – С.6;
6. Васьковський Г. “Гарячі точки”: стан справ і шляхи врегулювання / У Державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1997. – № 10. – С.32;
7. Черемис В. Голгофа українського православ'я. – К., 1998. – С.232;
8. Там само. – С.238;
9. Постанова Священного Синоду Української Православної Церкви – Київського Патріархату // Православний вісник. – 1992. – № 9-12. – С.5;
10. Собор обирає патріарха // Людина і світ. – 1993. – № 10-12. – С.15;
11. Постанови Всеукраїнського Православного Собору Української Православної Церкви Київського Патріархату // Православний вісник. – 1993. – № 10-12. – С.4;
12. Патріарх Київський і всієї Руси – України Володимир // Православний вісник. – 1993. – № 10-12. – С.3;
13. Новий патріарх УАПЦ // Людина і світ. – 1993. – № 10-12. – С.15;
14. Єленський В. Релігія і українське суспільство: огляд подій 1995 року // Людина і світ. – 1996. – № 1-2. – С.7;
15. Коханець Л. Розкол у православ'ї триває // Голос України. – 1995. – 24 жовтня. – № 201. – С.2; “Патріарх Володимир за свою жизнь не сделал столько, сколько сделал своей смертью...” Сказал на Поместном Соборе избранный патриархом УПЦ КП митрополит Филарет // Киевские ведомости. – 1995. – 21 октября. – № 198. – С.2;
16. Там само.; Єленський В. Релігія і українське суспільство: огляд подій 1995 року // Людина і світ. – 1996. – № 1-2. – С.7;
17. Коханець Л. Назв. праця. – С.2; Смирнов С.А. Назв. праця. – С.99;
18. Звернення до єпископату, духовенства та мирян Української Православної Церкви, канонічно підпорядкованої Московському Патріархату // Православний вісник. – 1993. – № 7-9. – С.9-10;
19. Що заважає об'єднанню: [Інтерв'ю із заступником патріарха УПЦ КП митрополитом Філаретом] // Православний вісник. – 1993. – № 7-9. – С.12;
20. Акт об отлучении от Церкви монаха Филарета (Денисенко) // Журнал Московской патриархии. – 1997. – №4. – С.20;
21. Там само. – С.19;
22. Меморандум християнських конфесій України про несприйняття силових дій у міжконфесійних відносинах // Людина і світ. – 1997. – № 8. – С.25-26;
23. Урядовий кур'єр. – 1997. – 24 липня. – № 133-134. – С.3;
24. Там само. – Людина і світ. – 1997. – № 8. – С.26;
25. Урядовий кур'єр. – 1997. – 24 липня. – № 133-134. – С.3;
26. Миротворче покликання Церкви і Виступ Президента України з нагоди підписання Меморандуму християнських конфесій України // Урядовий кур'єр. – 1997. – 24 липня. – № 133-134. – С.3;
27. Смирнов С.А. Назв. праця. – С.119;
28. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів обласних, міських і районних рад / У Державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1997. – № 10. – С.25;
29. Заява Державного комітету України у справах релігій / У Державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1999. – № 10. – С.24;
30. Климов В. Правопорушення на релігійному ґрунті: 1986–1996 роки / У Державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1997. – № 8. – С.32;
31. Інформаційний звіт Державного Комітету України у справах релігій за 1998 рік „Про стан та тенденції розвитку релігійної ситуації, державно-церковних відносин в Україні: Про міжцерковні конфлікти / У Державному комітеті у справах релігій // Людина і світ. – 1999. – № 11-12. – С.27;
32. Васьковський В. Назв. праця. – С.32.

К.М.Ніколаєць

РЕФОРМУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

За темпами і глибиною реформування сільське господарство істотно відрізняється від індустріальних галузей виробництва. На селі значно важче подолати той соціально-економічний устрій, впровадження якого у 1930-ті рр. коштувало тоталітарній державі великих зусиль, а селянам – колосальних жертв. Починаючи з 1994 р., прийнято понад 20 Указів

Президента України з реформування аграрних відносин, особливо утвердження приватної власності на землю, її вартості, серед яких вагоме місце посідають "Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сільськогосподарському виробництві" (1994 р.), "Про оренду землі" (1997 р.), "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" (1999 р.), "Про формування аграрного ринку" (2000 р.). Реалізовувалася власна українська модель реформування сільського господарства, особливе місце в якій посідає теорія ресурсної вартості, на базі розробок вітчизняних вчених і практиків. Основу теоретичних і практичних соціально-економічних розробок реформ в аграрному секторі економіки становили наукові дослідження академіків М.Зубця, І.Лукінова, П.Саблука, В.Юрчишина, Л.Новоковського, П.Борщевського, В.Трегобчука, П.Гайдуцького, В.Месель-Веселяка, О.Шпичак, В.Шепа, В.Терещенко, М.Дем'яненко, Р.Тринько і інших видатних вчених України. Однією із найкращих робіт є праця академіка Б.Панасюка, в якій уперше за роки незалежності України зроблена спроба на основі конкретних статистичних і аналітичних матеріалів показати реалізацію економічної політики виконавчою владою з позитивної і негативної сторін.¹

У сучасних умовах сільськогосподарське виробництво в Україні катастрофічно відставало і відстає від європейського рівня, що видно на прикладі за 1998 р. порівняно з Францією, яка має приблизно однакову з Україною територію і кількість населення. При значно меншій площі, що використовується для виробництва (19,5 млн. га у Франції і 34,1 млн. га в Україні) і чисельності сільського населення (2,2 млн. чоловік у Франції і 8,6 млн. в Україні), у Франції вироблялося порівняно з Україною більше ніж у 2,5 раза зерна та цукру, вдвічі молока і м'яса - більше ніж у 3,6 раза. На 100 га ріллі Франція виробляла майже у 5 разів більше зерна та цукру, втричі - молока і в 6 разів м'яса.² Тому потрібні нові дослідження аспектів діяльності агропромислового комплексу, які б сприяли проведенню конструктивних реформ і відродженню вітчизняного сільгоспвиробника.

Паювання або акціонування майна колгоспів і радгоспів в сучасний період не вирішує основного питання: виробничих відносин між державою і сільськогосподарськими підприємствами та виробничих відносин всередині останніх. Поміж селян не виявилось багато бажаючих стати фермерами. Вони призвичаїлися до виконання обмежених трудових операцій на основі поділу праці, і багатьом було б непросто взятися за весь цикл сільськогосподарських робіт. Окрім того, демографічна структура сільського населення характеризувалася переважанням людей старшого віку. Зрештою організація приватного господарства потребувала відповідної машинної техніки, яку не виробляла промисловість. Через це в 1993 р. в Україні налічувалося тільки 14,6 тис., а в 1998 р. 35 тис. фермерських господарств. До початку 1998 р. документи на право земельної власності отримали майже всі колективні господарства. Майже 6,1 млн. громадян отримали земельні паї, обсяг яких становить близько половини земельних угідь України. Було завершено приватизацію присадибних ділянок. Досвід показав, наприклад, неприйнятність для селян акціонерних товариств у сфері земельних відносин і сільськогосподарського виробництва.

Аграрний сектор перебуває у стані катастрофічної руйнації. Його відкинуто на кілька десятиліть назад. Валова продукція сільського господарства 1996—1998 рр. за обсягом дорівнювала середньорічній валовій продукції 1958—1961 рр. Господарства усіх форм власності через нестачу коштів скоротили закупівлю техніки, запасних частин, споживання нафтопродуктів, добрив, комбікормів. 1996 р. з кожного гектара було зібрано лише 19,7 ц зернових. Загалом валовий збір зерна становив 24,5 млн. т. Це найнижчий показник за два останні десятиліття. Валовий збір цукрових буряків за останні роки зменшився із 40—45 млн. т до 23 млн., а виробництво цукру - з 5 до 2,8 млн. т. Якщо до 1990 р. ефективність галузі зростала, то в 90-х роках реформаційні процеси в сільському господарстві супроводжувалися значним зниженням обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва і тваринництва, погіршенням фінансового стану. За 1990-1998 рр. виробництво валової продукції на одного працівника знизилося на 57%, а в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь валова продукція зменшилась на 61%, молока на 67% і м'яса на

76%. Для підтримки виробництва в галузі майже призупинено створення фондів, кошти яких на цю мету в сільському господарстві по відношенню до всіх ресурсів подібних фондів країни становили мізерні величини: на розвиток і вдосконалення виробництва - 1,7% і на соціальні потреби - 2,5%. Тому сільське господарство України залишається не досить привабливою сферою капіталовкладень для іноземних інвесторів. Так, іноземні інвестиції в сільське господарство України у 2002 р становили 3012,66 тис. дол. США, а у промисловість – 29781,62 тис. дол. США.³

Вщент зруйнована колишня система господарювання і відсутність нової принесли багато горя сільському населенню.⁴ Це спричинено політикою держави, яка не забезпечує достатньої підтримки сільгоспвиробникам. Проблемою для них є невважене ціноутворення з боку держави, чим, фактично, порушується свобода підприємницької діяльності, гарантована Конституцією України. Наприклад, у Законі України "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру" від 17 червня 1999 р. № 758-ХІУ у ст. 6 встановлено, що Кабінет Міністрів України за пропозиціями Міністерства агропромислового комплексу України щорічно визначає мінімальну ціну на цукрові буряки з урахуванням базисної цукристості, які поставляються для виробництва цукру квоти "А" та квоти "В", і мінімальну ціну на цукор квоти "А" для поставки на внутрішній ринок. Це порушує права учасників ринку цукру, в тому числі його виробників, щодо володіння, користування і розпорядження своєю власністю, гарантії забезпечення яких закріплено у Статті 41 Конституції України.

Крім того, у Статті 9 цього ж закону встановлено, що "у разі поставок цукру на внутрішній ринок понад встановлену квоту або реалізації його за цінами, що нижчі від визначеної мінімальної ціни, з суб'єкта підприємницької діяльності стягується штраф у розмірі подвійної вартості цукру, реалізація якого здійснена з порушенням встановленого порядку". Такий підхід суперечить вимогам Статті 42 Конституції України, в якій закріплено положення про те, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, а також про недопустимість неправомірного обмеження конкуренції. Політика ціноутворення сприяє збільшенню кількостей порушень закону, розоренню великої частини сільськогосподарських підприємств (у тому числі й переробних). Практика показала, що мінімальні ціни на цукор, які встановлювалися Кабінетом Міністрів України у 2001 і 2002 роках, на 10-20 % перевищували ринкові ціни на нього. З цієї причини цілому ряду цукрових заводів не вдалося своєчасно реалізувати власну продукцію і провести розрахунки із банками за отримані кредити, з постачальниками та підрядниками за отримані ресурси, з працівниками по виплаті заробітної плати. Оскільки така політика проводиться з боку держави впродовж відносно тривалого часу, то можна припустити, що вона має на меті розорення більшості сучасних власників сільськогосподарських підприємств для зміни їх власників у майбутньому. Адже державне регулювання економіки, яке має на меті підтримку власного виробника, не повинно сприяти його розоренню.

Про те, до чого призвела політика, спрямована на розорення сучасних власників сільгосппідприємств, свідчать наступні дані. Припинили роботу внаслідок банкрутства великі тваринницькі комплекси з виробництва м'яса та яєць на промисловій основі. У 1996 р. порівняно з 1990 р. у суспільному секторі кількість великої рогатої худоби зменшилася з 21 до 11,7 млн. голів, у тому числі корів з 6,2 до 4,1 млн. голів. Надій молока від корови знизився з 2941 до 1733 кг, валове виробництво молока — з 18,6 до 7,7 млн. т, м'яса — з 4,6 до 1,4 млн. т, яєць — з 10,1 до 3,6 млрд. штук. За п'ять років споживання м'яса і м'ясних продуктів на душу населення зменшилося з 68,2 до 38,2 кг, молока та молокопродуктів — з 373 до 243 кг, яєць — з 272 до 171 млрд. штук. У 1999 р. 85 % колективних сільськогосподарських підприємств стали збитковими (для порівняння: у 1994 р. — 24 %).⁵

Понад 100 сільських районів, на які припадає 1/4 частина сільськогосподарських угідь, є зонами демографічної кризи. Спостерігається суттєва регіональна диференціація за економічними та соціальними параметрами розвитку. Головними причинами загострення регіональної диференціації упродовж останніх дванадцяти років є такі: соціально-економічна криза,

що виявила різний ступінь адаптованості окремих регіонів до нових економічних умов; надання державної підтримки переважно базовим галузям, що мають високий ступінь територіальної локалізації; реформування системи державного управління шляхом децентралізації, що відбувалося за відсутності достатньої нормативно-правової бази і супроводжувалося значним впливом суб'єктивних чинників у взаємодії центральної і регіональної влади; недостатній рівень внутрішньої кооперації виробництва між регіонами України; незавершеність правового оформлення механізму бюджетного регулювання, яке аж до 2000 року здійснювалося переважно на основі двосторонніх домовленостей окремих територій і Центру. Важливо зазначити, що зростання регіональних диспропорцій є просторовим відображенням зростаючої економічної (за формами власності й секторами економіки) і соціальної (за прошарками населення) диференціації в Україні. Тенденції щодо регіонального розвитку досить тісно корелюють з динамікою макроекономічної ситуації в державі. Економічний потенціал України розміщений територіально нерівномірно. За результатами 2001-2002 років у 6-ти регіонах (Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій, Харківській областях та місті Києві) було зосереджено 48,4 % основних засобів країни, 52,5 % виробництва валової доданої вартості (ВДВ), 62,5 % виробництва промислової продукції, 48,5 % обсягу інвестицій в основний капітал. Постійно зростає міжрегіональна диференціація за показником обсягу виробництва ВДВ на одну особу, який вважається індикатором рівня економічного розвитку. Якщо в 1996 р. максимальний показник виробництва ВДВ на одну особу перевищував мінімальний у 2,7 рази, то в 2001 р. таке співвідношення сягнуло 5,9 рази. Крім Києва, лише п'ять регіонів перевищують середньоукраїнський рівень виробництва ВДВ на одну особу - Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська та Полтавська області. Області, які в основному виробляють сільськогосподарську продукцію, не можуть зрівнятися із промисловими за кількістю державних інвестицій.⁶

З викладеного можна виділити головне — відсутність для працюючих у колективних господарствах матеріальних і моральних стимулів до праці. У державному й колгоспному секторах аграрного виробництва мотивація до праці незадовільна. Заробітна плата селян залишається найнижчою в народному господарстві України. У кризових умовах більшість господарств неспроможна вчасно виплачувати заробітну плату.

Зменшення обсягів продукції сільського господарства тривало до 2001 р., коли селяни зрозуміли, що чекати державної допомоги у вирішенні власних проблем марно. З цього часу поступово зростають кількісні показники виготовленої у сільській місцевості продукції. На початок 2002 р. кількість продукції, що вироблялася у сільськогосподарських підприємствах, зрівнялася із кількістю продукції, що виготовлялася у господарствах населення. А з 2003 р. спостерігається тенденція до різкого збільшення кількості продукції, що виробляється у господарствах населення. Так, на кінець 2002 р. вартість продукції сільського господарства, виготовленої сільськогосподарськими підприємствами дорівнювала 24940 млн. грн. (у порівнянних цінах 2000 р.), а господарствами населення – 37166 млн.грн.⁷

Останнім часом спостерігається зменшення продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств, оскільки її виготовлення стає не вигідним. Так, у 1990 р. вартість її складала 75681 млн. грн., у 1995 – 37364, у 2001 – 25352, у 2002 р. – 24940 млн. грн. У той же час збільшується кількість продукції, виготовленої у господарствах населення, де перевершено показники докризового періоду. Так, у 1990 р. тут виготовлялося продукції на суму 28779 млн.грн., а у 2002 р. – вже 37166 млн.грн.⁸

Продовжує знижуватися кількість техніки сільськогосподарських підприємств. У 1990 р. у господарствах України налічувалося 296 тис. вантажних автомобілів, 107 тис. зернозбиральних комбайнів, 495 тис. тракторів, а у 2002 р. – відповідно – 195, 57, 274 тис. Причому зменшення кількості техніки, зайнятої у сільському господарстві, “досягнуто” не за рахунок вдосконалення її можливостей, коли селяни можуть обійтися меншою її кількістю, а зношуванням частин і механізмів, виробленням моторесурсів, псуванням машин, яке сільгоспвиробники не можуть виправити через відсутність належних коштів.

Загалом, незважаючи на величезні труднощі і упущення в управлінні АПК всіх урядів після 1991 р., на сучасний момент вдалося підготувати підґрунтя для економічного зростання на селі. Перспектива збільшення кількості продукції, виготовленої сільськогосподарськими підприємствами, в умовах зміни власників більшої їх частини, починаючи із 2005 року, видається досить примарною, оскільки сільське господарство потребує значних капіталовкладень і може забезпечити великі прибутки тільки через певний час. Майбутні капіталовкладення у сільське господарство, очікувані з наступного року, не принесуть швидкої віддачі, тому не можна очікувати їх поступового збільшення. Найвірогідніше вони будуть зменшуватися. У цій ситуації без державної підтримки, без створення Земельного банку, який буде надавати сільгоспвиробникам кредити під невеликі відсотки, без створення надійної вітчизняної технічної бази та налагодження виробництва у достатній кількості власних міндобрих вітчизняне сільське господарство буде розвиватися лише на рівні господарств населення, а сільськогосподарські підприємства будуть остаточно знищені.

Подальшого дослідження потребує цілий комплекс проблем: визначення перспектив для розвитку сільського господарства у зв'язку із можливістю вільної купівлі-продажу землі, вплив на його розвиток відсутності власного виробництва сільськогосподарської техніки тощо. Загалом дослідження проблем розвитку вітчизняного сільського господарства дозволить створити наукове підґрунтя для подальшого реформування галузі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. -К., 2002; 2. Власов В.І. Глобальна продовольча проблема. -К., 2001.-С. 301; 3. Сільське господарство Вінниччини. Статистичний збірник. -Вінниця, 2004.-С. 12; 4. Панасюк Б. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття. -К., 2002.-С. 508; 5. Литвин В.М., Мордвінцев В.М., Слюсаренко А.Г. Історія України. -К., 2002.-С. 623; 6. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки /За ред. А.С.Гальчинського. -К., 2003.-С. 157-158; 7. Статистичний щорічник України за 2002 рік. -К., 2003.-С. 169; 8. Статистичний щорічник України за 2002 рік. -К., 2003.-С. 169.

О. П. Конотопенко

ДЕМОКРАТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ НА ЗЛАМІ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ

В політиці України та в національній свідомості її громадян уже тривалий час відбуваються суперечливі й складні трансформаційні процеси. Подолавши певний відрізок на шляху демократизації, наша держава вже перебуває на етапі становлення політичних інститутів демократії. Проте конституційне закріплення основних інститутів і принципів демократії – лише один із кроків на цій дорозі. Україні вкрай необхідна консолідація демократії, тобто становлення і відтворення демократичної політичної практики, моделей і зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури, подальше формування і вдосконалення різноманітних демократичних структур, звикання людей до життя в умовах демократії.

Метою дослідження даної статті є характеристика понять “демократія”, “демократична культура”, “політична культура” в контексті формування громадянського суспільства України. Робиться також спроба аналізу проблем, що визначають повільний соціальний, політичний і економічний розвиток незалежної держави в українському суспільстві.

Тему демократії досліджували і продовжують аналізувати Гаджиев К.С., Головаха Е.И., Бекешкина И.Э., Небоженко В.С., Ковлер А.И., Поппер К.Р., Рябов С.Г., Тойнбі А. Дж. Проблема політичної культури та демократії висвітлюється такими дослідниками як Алмонд Г., Верба С., Бебик В., Головаха Є., Пухляк В., Житенев В.А., Ребкало В.А., Цимбалістий Б.

Народження демократичного суспільства, хоч як це парадоксально, завжди приховує у собі і загрозу його подальшому існуванню, оскільки воно в однаковій мірі наділяє